

Yazar: Murat Akbaş

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Bölümü Yüksek Lisans Mezunu

Giriş

Yunanistan, bağımsızlığı verilen bir devlet olarak 1830 yılından itibaren yayılmacı bir siyaset izlemiş ve bu siyasetini de “Megali İdea” adı altında doktrine etmiştir. Yunan Devleti, 20. yüzyılın başlarında Avrupa kıtasında hedeflediği noktalara ulaşmış, Anadolu’ya sıçrama tahtası olarak kullanacağı adaların büyük çoğunluğunu Balkan Savaşı neticesinde egemenliği altına almış ancak asıl hedefi olan Batı Anadolu ve İstanbul hayalleri Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının çelik iradeleri karşısında eriyip gitmiştir.

Balkan Savaşı dışında, elde ettiği tüm adaları büyük devletlerin kararlarıyla masa başında kazanan Yunanistan, böylece Ege Denizi’nde bulunan adaların büyük bölümünde bayrak dalgalandırmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını dünyaya kabul ettiren Lozan Antlaşması’yla ise sahildar ülkelerin çıkarları, uluslararası dolaşım serbestisi ve hakkaniyet ilkesi gözetilmiş, yazılı hale getirilmese de Ege Denizi’nde adaların karasuları 3 mil olarak uygulanarak makul bir denge kurulmuştur.

Yunanistan, karasularını 1936 yılında 6 mile çıkararak Lozan Antlaşması’nda kurulan dengeyi sarsmıştır. Halen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi hükümlerini kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayarak, karasularını 12 mile çıkarmak iddiasındadır.

Ege Denizi’nin Adlandırılması ve Coğrafi Olarak Tanımlanması

Bazı kaynaklara göre bugün kullanılan şekliyle Ege Denizi adı, tarih öncesi devirlere, Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Attika (Atina) Kralı Aegeus, Girit seferinden dönen oğlunun öldüğünü sanarak intihar etmiştir. O günden itibaren kralın adına atfen bahse konu deniz “Aegeus Pontos (Ege Denizi) olarak kullanılmaya başlanmıştır.[1]

Türkler ise Ege Denizi ile ilk tanıştıkları devirlerde Adalar Denizi adını kullanmıştır.[2] Piri Reis 1519 yılında Kitab-ı Bahriye, Kâtip Çelebi 1656 yılında Tuhfetü’l-Kibar Fi Esfari’l Bihar adlı eserlerinde benzer şekilde “Adalar Arası” ismini kullanarak, Türklerin bu deniz için ilk kullandıkları adın Adalar Denizi olduğu gerçeğini teyit etmişlerdir.[3] 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Adalar Denizi ismi kullanılmaya devam etmiş, 6-21 Haziran 1941 tarihleri arasında yapılan 1’inci Coğrafya Kurultayı’nda alınan kararla Ege Denizi ismi resmen kullanılmaya başlanmıştır.[4]

Ege Denizi 35°-41° Kuzey, 23°-28° Doğu koordinatları arasında kalan, Bozburun Yarımadası ile Mora Yarımadası’nı birleştiren ve Girit Adası istikametinde güneyli bir kavis çizen hattın kuzeyinde kalan denize verilen addır. Bu hat Rodos (Rhodes), Küçük Kerpe, Kerpe, Çoban (Kasos), Girit, Çuha (Kithira) ve Küçük Çuha (Antikithira) adaları üzerinden geçer.[5] Ege Denizi’ni diğer denizlerden ayıran başlıca özellik üzerinde barındırdığı yaklaşık 1800 ada ve adacıktır. Bu adalardan yirmi dört tanesi 100 km²’den büyük yüzölçümüne sahip olup, yaklaşık yüz kadar adada insan yaşamaktadır. Adaların toplam yüz ölçümleri 23.000 km²’yi bulmaktadır. Ege Denizi adaları genel olarak beş gruba ayrılmıştır.

Trakya ve Boğazönü Adaları: Taşoz, Semadirek, Limni, Bozbaba, Gökçeada, Bozcaada, Zürafa ve Tavşan Ada.

Saruhan Adaları (Doğu Sporadlar): Midilli, Sakız, Koyun Adaları, İpsara, Antiipsara, Sisam, Ahikerya, Hürşit ve Furnoz.

Menteşe Adaları (Oniki Ada/Güney Sporadlar): , Eşek Adası, Nergişçik, Batnoz, Lipso, Bulamaç, İleryo, Kilimli, Kalolimnos, Keçi Adası, Ardıçık, Koçbaba, İstanköy, İncirli, Sömbeki, İlyaki, Herke, Limoniye, Rodos, Çoban Adası, İstanbulya, Kerpe, Küçük Kerpe, Sirina ve Ardacık.

Şeytan Adaları (Kuzey Sporadlar): Hasır, Keçi, İblislik, Bozada, Çamlıca, İskados, İskablos, İkizceler, İskiri, İskiri Poli ve Maymuncuk.

Kiklad Adaları: Eğriboz, Andre, EGINE, Bibercik, Nergişçik, Temaşalık, Andre Papazlığı, Mürted, Mökene, Kedelan Papazlığı, Şıra, Sığırcıklar, Delos, Terme, Çamlıca, Suluca, Küçük Koyunluca, Haçlılar, Nakşe, Bara, Andi Bara, Yavuzca, Pınar, Döngili, Karo, Anti Karo, Yamurci, Örenli, Olmo, Ünye, Değirmenlik, Anido Siyah, Aya Kiriki, Sikinos, Santoron, Anafiye ve Kristiyane.[6]

Ege Denizi[7]

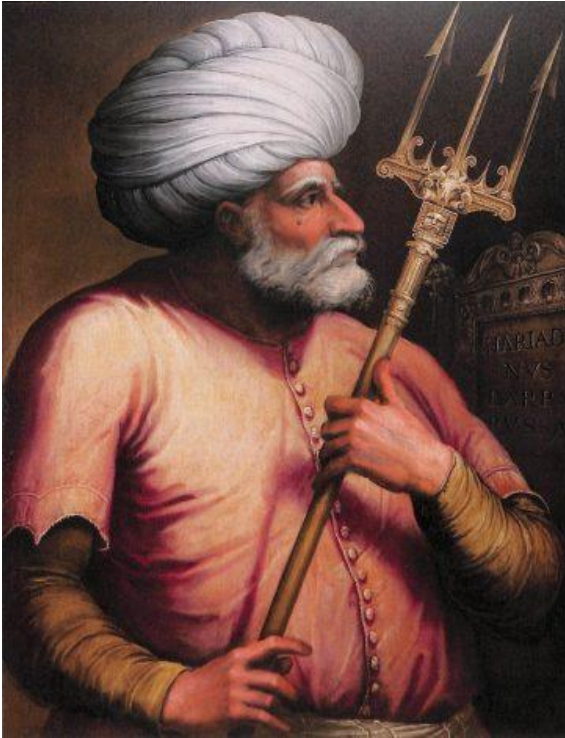
Ege Denizi Adalarının Fetih Süreci

Emir Çaka Bey'in öncülüğünde, 1081 yılında inşa edilen elli parçalık donanma sayesinde Türkler ilk defa Ege Denizi ile tanışmış ve günümüzde bu tarih Türk Deniz Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilmiştir.[8] Çaka Bey kurduğu donanma ile 1086'da Midilli ve Sisam'ı, 1087'de Rodos ve Sakız'ı ele geçirmiş ancak adalar bir yıl sonra Bizans İmparatorluğu tarafından geri alınmıştır.[9]

Osmanlı İmparatorluğu ise 14. yüzyılın sonlarına doğru Yıldırım Beyazıt devrinde Ege Denizi kıyılarına ulaşmış, Venedik, Ceneviz ve Papa'nın himayesindeki Rodos Şövalyeleri ile mücadeleye başlamıştır.[10] Ege Denizi'ndeki adaların fethi, Fatih Sultan Mehmet devrinde başlamıştır. Her ne kadar II. Murat zamanında bazı ada ve yakın kıyılara saldırılar düzenlendiğinden bahsedilse de bunlar hakkında kesin bilgi mevcut değildir.[11]

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra şehre Ege Denizi üzerinden ulaşımın giriş kapısı olan Çanakkale Boğazı'nın güvenliğini sağlamak amacıyla boğaz yaklaşıma sularında bulunan Taşoz, Semadirek, Bozcaada, Gökçeada ve Limni adalarını 1456 yılında hâkimiyeti altına aldı. 1457 yılında Cenevizliler adaları geri almayı deneseler de başarısız oldular ve adalardaki Osmanlı hâkimiyeti kesinleşmiş oldu.[12] Adaların fethine 1462 yılında Midilli, 1470'te Eğriboz, Şıra ve çevre adaları ile devam edildi.[13] 1479'da Sisam ve Sakız Adası alındı. Fatih Sultan Mehmet devrinde son hamle Rodos Adası üzerine yapılmış ancak St. Jaen Şövalyeleri bu ilk girişimi geri püskürtmüştür. Anadolu kıyılarının kuzey-güney istikametinde kesintisiz güvenliğini öncelikli gören Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1522 yılında düzenlenen ikinci sefer ile St. Jaen Şövalyeleri Rodos Adası'ndan çıkarılmış ve beraberinde Herke, İlyaki, Sömbeki, İlyoz, İstanköy, İncirli, Kelemez ve yakınındaki diğer adalar Osmanlı egemenliği altına alınmıştır.[14]

Ege Denizi'nde ikinci büyük fetih dalgası Osmanlı büyük denizcisi Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa tarafından Korfu Adası'na yapılan ve Avrupa'da büyük ses getiren sefer sonrası, 1537-1538 yılları arasında Kiklad Adaları'nın Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılışıyla olmuştur. Barbaros Hayrettin Paşa'nın önderliğinde denizlerde yükselen deniz gücü karşısında Venedikliler, 1540 yılında imzaladıkları antlaşma ile Ege Denizi'nde Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. Ege Denizi'nin tam anlamıyla bir iç deniz haline gelmesi, 1669 yılında Girit Adası'nın fethi ile olmuştur.[15] Osmanlı İmparatorluğu için 1456'da Fatih Sultan Mehmet tarafından başlatılan adaların fethi hareketini, 1669'da Sultan IV. Mehmet tarafından tamamlanmıştır.

Barbaros Hayreddin Paşa

Ege Denizi Adalarının Egemenliğinin Devri

Bağımsızlığının verildiği 24 Nisan 1830 yılından, 1947 Paris Antlaşmasına kadar geçen sürede Yunanistan, Ege Denizi'nde mevcut adaların büyük bölümünün egemenliğini uluslararası anlaşmalar ile masa başında kazanmıştır. Balkan Savaşı esnasında işgal ettiği sayılı adanın haricinde, elde ettiği bahse konu adalar sayesinde Anadolu'yu batı yönünden tamamen kuşatan Yunanistan, Türkiye ile arasında halen devam eden karasuları sorununun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ege Denizi üzerindeki Osmanlı egemenlik sürecini sarsan ilk gelişme, 6 Nisan 1821 tarihinde Mora Yarımadası'nda başlayan Yunan İsyanı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu tüm çabalarına rağmen bir türlü bastıramadığı isyan esnasında, 20 Ekim 1827'de Navarin Limanı'nda demir yerinde bulunan donanmasını, Rus, Fransız ve İngiliz gemilerinden oluşan filo tarafından savaş ilan edilmeden yapılan baskın neticesinde kaybetmiştir. Bağımsız Yunanistan oluşumunu destekleyen Rusya'nın 14 Nisan 1828'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı başlattığı savaşı kazanması neticesinde imzalanan barış antlaşması ile 24 Nisan 1830'da Yunanistan'a bağımsızlığı verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Mora ve Attika yarımadalarının yanında, 1470'te egemenliğini sağladığı Eğriboz ve İskiri dâhil Şeytan Adaları ile 1534-1545 arasında fethettiği Kiklad Adaları'nı Yunanistan'a bırakmıştır. İmzalanan antlaşma ile sayılan bu adaların dışındaki tüm adalarda Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği teyit edilmiştir.[16]

Adaların kaybında ikinci büyük dalga 29 Eylül 1911 tarihinde başlayan Trablusgarp Savaşı ile yaşanmıştır. Milli birliğini 1860 yılında sağlayabilen, sömürgecilik yarışında İngiltere ve Fransa'nın gerisinde kalan İtalya, gözünü diktiği Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzey Afrika'daki Trablusgarp topraklarında kolay zafer umarken sert bir direnişle karşılaşmış ve bu yüzden savaşı Ege Adaları'na taşımıştır.[17] Konumu itibariyle bir deniz imparatorluğu olması gereken ancak deniz hak ve menfaatleri üzerine stratejisi olmayan Osmanlı İmparatorluğu, Trablusgarp Savaşı'nda, İstanbul'a (28 Nisan), Herke (9 Mayıs), Kerpe, İlyaki, İlyoz, Batnoz, Kilimli (12 Mayıs), Rodos (16 Mayıs), Sömbeki (19 Mayıs) ve İstanköy'ün (20 Mayıs) İtalya tarafından işgal edilmesine engel olamamıştır.[18] Bu işgal hareketinde İtalyan kuvvetleri sadece Rodos Adası'nda karşılarında Osmanlı kuvveti bulmuş, diğer adalarda herhangi bir direnişle karşılaşmadan işgali tamamlamıştır.[19]

Bulgaristan öncülüğünde kurulan ve Sırbistan, Yunanistan, Karadağ'ın dâhil olduğu Balkan İttifakı'nın başlattığı Balkan Savaşı'nın tehdit ettiği toprakların, ülkenin savaş gücünü yönlendirmek için daha öncelikli olduğunu gören Osmanlı İmparatorluğu, İtalya ile 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi (Lozan) Antlaşması'nı imzaladı. Bahse konu antlaşma ile Trablusgarp ve Bingazi'deki Osmanlı birlikleri geri çekildikten sonra İtalya da adalardaki işgaline son verecekti. Ancak İtalya, Balkan Savaşı'nda adaların Yunanistan tarafından işgal edilebileceği iddiasıyla adaları boşaltmamış ve I. Dünya Savaşı'nda karşı cephede yer aldığı Osmanlı İmparatorluğu'na 22 Ağustos 1915'de Uşi Antlaşması'nın yok hükmünde olduğunu bildirmiştir.[20]

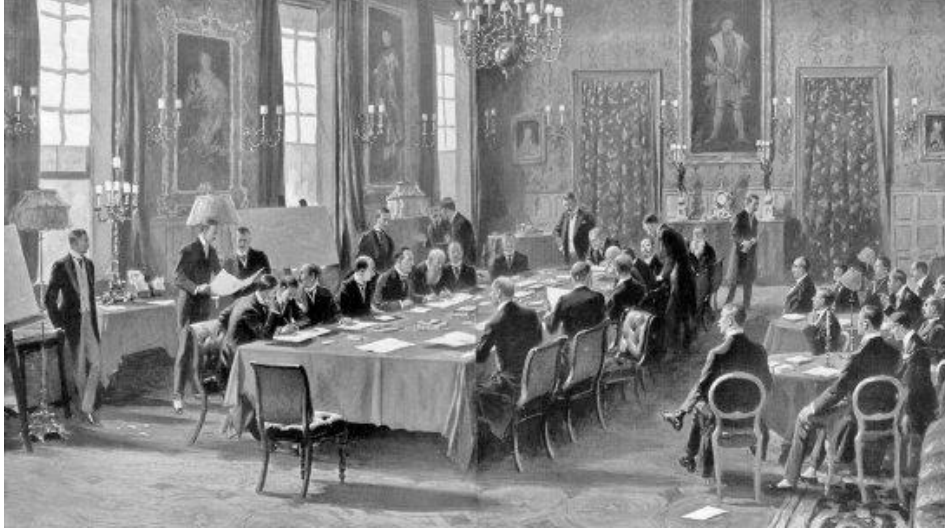
Balkan Savaşı'na hedefi belli bir deniz stratejisi ile giren Yunanistan, Osmanlı Donanmasını Çanakkale Boğazı'na hapsedmek, Ege Denizi'nde seyrüsefer üstünlüğünü sağlayarak Osmanlı deniz ulaşımını kesmek ve savaşın kaderine doğrudan etki etmek için Megali İdea emelleri doğrultusunda hedefinde olan adaların işgaline öncelik vermiştir. Bu maksatla ilk hedef Yunan Donanması için ileri üs olarak planlanan Limni Adası oldu. Çanakkale Boğazı'na çok yakın olmasına rağmen sadece üçü subay toplam 33 kişinin savunduğu adaya 21 Ekim 1912 günü çıkan Yunan birlikleri, 22 Ekim günü adanın işgalini tamamladı.[21] Limni Adası teslim olmadan evvel başkente çekilen son telgrafta "Kurtuluş çaremiz donanmamızdır" denmiştir.[22]

30 Ekim'e kadar Mondros Limanı'nın tahkimatı ile ilgilenen Yunan Donanma Komutanı, 31 Ekim'de Gökçeada önlerine geldiğinde adada direnecek ne bir Osmanlı askeri ne de herhangi bir bürokrat

olmadığından işgali sessizce tamamladı. Aynı gün tali güçler tarafından Taşoz ve Aya Strati Adaları da direnişle karşılaşılmadan işgal edildi. 1 Kasım'da Semadirek, 4 Kasım'da Psara Adası, 7 Kasım'da Bozcaada, 17 Kasım'da Ahikerya Adası sessiz sedasız işgal edildi. 21 Kasım'da Midilli Adası önlerine gelen Yunan birlikleri, adada bulunan Osmanlı Ordusu 18'nci Piyade Alayı 2'nci Tabur birliklerinin sert direnişle karşılaşmasına rağmen anakarada yardım gelmeyince, 20 Aralık 1912 günü adayı teslim aldı. 24 Kasım'da Sakız Adası'na çıkarma yapan Yunan kuvveti, 18'nci Alayın 1'nci ve 3'ncü taburları ile az miktarda jandarma ile çarpıştı. Ancak Sakız Adası'nın da kaderi Midilli ile aynı oldu ve anakaradan yardım gelmemesi üzerine ada 3 Ocak 1913 günü Yunanistan'ın eline geçti. Ege Denizi'nde son teslim olan ada 16 Mart 1913 günü Sisam Adası oldu.[23] Görüleceği üzere donanması Çanakkale Boğazı'na hapsolan Osmanlı İmparatorluğu'nda, Midilli ve Sakız Adaları dışındaki adalar neredeyse tek bir kurşun atılmadan Yunanistan egemenliğine terk edilmiştir.

I. Balkan Savaşı'na son veren 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması adalar sorununun çözümünü altı büyük devlete (İngiltere, Rusya, Fransa, İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan) bırakmıştı. Bahse konu devletler 14 Şubat 1914 tarihinde Gökçeada, Bozcaada ve Meis Adası dışında kalan adaları silahlandırmadan ve tahkim etmeden ve askeri amaçlarla kullanmamak şartı ile Yunanistan'a veren kararlarını bildirdiler.[24] Osmanlı Hükümeti, 21 Şubat 1914 tarihinde konuyu Yunanistan ikili görüşmeler yoluyla çözmek istediğini açıklamasına rağmen, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla girişim askıya alındı.[25]

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan ve Sevr dayatması ile karşı karşıya bırakılan Osmanlı İmparatorluğu'nda, mevcut durumu kabullenmeyen Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının başlattığı Kurtuluş Savaşı sonucunda, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile adalardaki Osmanlı egemenliği tamamen son buldu. Bahse konu antlaşmanın 12. maddesinde Yunanistan'a, 15. maddesinde ise İtalya'ya bırakılan adalar belirtilmişti.[26] Yunanistan son olarak II. Dünya Savaşı sonrası imzalanan 10 Şubat 1947 tarihli Paris İtalyan Barış Antlaşması'nın 14. maddesi gereği İtalya'dan Oniki Adaları teslim almıştır.[27]

Londra Antlaşması İmzalanırken (1913)

Karasuları Sorunu

Bir devletin deniz kıyıları boyunca egemenliği altında tuttuğu belli genişlikteki şuşeridine "Karasuları" denir.[28] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)[29] 2. maddesine göre devletler karasuları üzerinde de egemenlik haklarına sahiptir. Ancak bu hak sınırsız değildir.[30] Karasularının

sınırları ilk defa Danimarka tarafından 1598 yılında 1 Fersah (3 mil) olarak uygulanmaya başlamıştır.[31] Benzer şekilde Fernando Galiani adlı İtalyan diplomat 1782 yılında dönemin teknolojik imkânlarının mümkün kıldığı en uzun top menzili olan 3 mil sınırını tekrarlamıştır. Bu sınır 1930 yılında La Haye Kodifikasyon Konferansı'nda tartışmaya açılana kadar gayri resmi olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Konferansta denizcilik alanında gelişmiş devletler 3 mil ilkesini savunurken diğer devletler daha geniş bir alan talebinde bulunmuştur.[32]

I. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı, 86 ülkenin katılımıyla 24 Şubat-28 Nisan 1958 tarihleri arasında Cenevre'de toplanmış, karasularının sınırı hakkında bir netice elde edilememiştir. 17 Mart 1960 yılında 60 ülkenin katılımıyla toplanan II. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nda karasuları için teklif edilen 6 mil sınırı bir oyla reddedilmiştir. III. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı 1973 yılında başlamış ve sekiz yıldan uzun sürmüştür. Konferansta karasuları genişliği, bitişik bölge genişliği, boğazlardan geçiş, deniz tabanındaki canlı ve cansız kaynakların işletimi, münhasır ekonomik bölgenin tanımı ile kapalı ve yarı kapalı denizlerin hukuki durumları açıklığa kavuşturulmuştur. 1982 yılında imzaya açılan sözleşme, 29 Temmuz 1994 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda onaylanarak geçerlilik kazanmıştır. Yunanistan sözleşmeye 21 Temmuz 1995 tarihinde imza atmıştır.[33] Türkiye hazırlık ve tartışma aşamalarında katkı sunmasına rağmen sözleşmeye imza atmamıştır.[34]

Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaş durumu Lozan Barış Antlaşması (1923) ile sona erdiğinde uluslararası ilişkilerde kabul gören 3 mil sınırı Ege Denizi için de uygulanmıştır. Lozan Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan'ın yaşamsal ihtiyaçları gözetilerek siyasi ve askeri bir denge kurulmuştur. Hakkaniyet esaslarına uygun oluşturulan denge durumu ile Ege Denizi'nde karasularının dağılımı; Türk karasuları %5, Yunan karasuları %22.3, egemenliği devredilmemiş formasyonlar %2.2 ve uluslararası sular %70.5 şeklinde olmuştur. Böylece uluslararası sular maksimum düzeyde tutulmuş, Türkiye ve Yunanistan askeri ve sivil deniz unsurları için uygun deniz alanları yaratılmıştır.[35] Lozan Antlaşması'nın üzerinden daha on yıl geçmeden 17 Eylül 1936 tarihinde Yunanistan çıkardığı 230 sayılı kanun ile tek taraflı olarak karasularını 6 mile çıkarmıştır.[36]

Türkiye başlangıçta Lozan Antlaşması ile sağlanan açık deniz oranının yüksekliğini savunmaya devam etmiş ancak Yunanistan'ın geri adım atmaması neticesinde 1964 yılında çıkarılan 476 sayılı Karasuları Kanunu 1. maddesi ile karasularını 6 mil olarak ilan etmiştir. Bahse konu kanunun 2. maddesi ile de aynı denizde daha geniş karasuları uygulayan devletlere karşı mütekabiliyet esasına göre karasularının genişliğini belirleme ve uygulama hakkını saklı tuttuğunu beyan etmiştir.[37] Bu durum neticesinde Ege Denizi'ndeki dağılım Türk karasuları %7.5, Yunan karasuları %39.1, egemenliği devredilmemiş formasyonlar %4.7 ve uluslararası sular %48.7 şeklinde olmuştur.[38] Bu şekliyle Ege Denizi batı kenarındaki suyolundan serbest geçiş imkânı ortadan kalkmıştır.[39]

Türkiye, 27 Şubat 1974 tarihinde Yunanistan'a verdiği nota ile Ege Denizi'ni yarı kapalı bir deniz olarak tanımlamış[40] ve 20 Mayıs 1982 tarihinde çıkardığı 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile 476 sayılı kanunu iptal ederek daha açık bir kanun yürürlüğe koymuştur. 2674 sayılı kanunda karasuları genişliği konusundaki önceliği karşı tarafa bırakan mütekabiliyet ilkesi de kaldırılmıştır.[41]

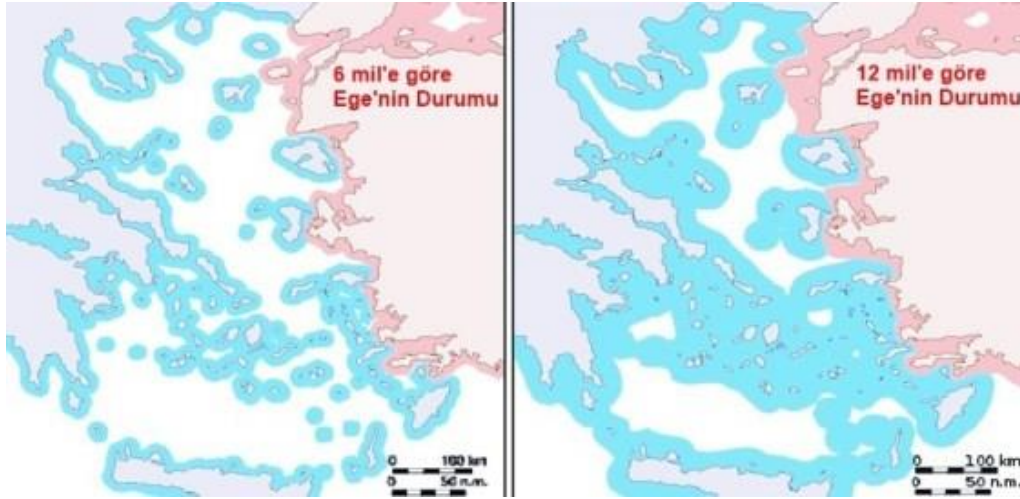
Yunanistan 6 mil karasuları genişliğinin kendisine sağladığı avantajlı durumla da yetinmemiş, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne dayanarak Ege Denizi'nde karasularını 12 mile çıkarabileceğini deklare etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 8 Haziran 1995 tarihli oturumunda aldığı karar aşağıda olduğu gibidir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yunanistan Hükümetinin Lozan ile kurulmuş dengeyi bozacak biçimde Ege'deki karasularını 6 milin ötesine çıkarma kararı almayacağını ümit etmekle birlikte, böyle bir olasılık durumunda, ülkemizin hayatî menfaatlerini muhafaza ve müdafaa için, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine,

askerî bakımdan gerekli görülecek olanlar da dâhil olmak üzere, tüm yetkilerin verilmesine ve bu durumun Yunan ve dünya kamuoyuna dostane duygularla duyurulmasına karar vermiştir.”[42]

Yunanistan ise 21 Temmuz 1995 tarihinde sözleşmeye imza atarken yayınladığı bildiri ile BMDHS’nden doğan haklarının kullanım zamanına ve şekline ulusal stratejileri doğrultusunda karar vereceklerini açıklamıştır.[43]

Ege Denizi, coğrafi özellikleri ile özellikle Anadolu kıyılarını kuzeyden güneye doğru saran adaların mevcudiyeti ile yarı kapalı bir denizdir. Yunanistan Ege Denizi’nde karasuları sorununun varlığını kabul etmemekte, sorunun Türkiye tarafından uluslararası hukukun ihlal edilmesinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Türkiye ise Ege Denizi’nde karasularını genişletmek suretiyle sahip olduğu adalar sayesinde Yunanistan’ın hakkaniyet ilkesine ve uluslararası hukuka aykırı hareket ettiğini savunmaktadır.[44]

6 Mil/12 Mil Karasuları Genişliğinde Ege Denizi[45]

Yunanistan karasuları sınırlarının 12 mil olması hakkındaki tezlerini uluslararası hukuktan doğan hakkı olarak görmekte ve BMDHS’nin 3. maddesine dayandırmaktadır. Bahse konu madde devletlerin karasularının genişliğini belirleme hakkına sahip olduğu ancak her halde bu sınırın 12 mili geçemeyeceğini belirtmektedir.[46] Oysa 15. madde kıyıdaş devletler arasında karasularının sınırlandırılmasını,[47] 300. madde de devletlerin karasularını belirleme hakkını kötüye kullanamayacaklarını vurgulamıştır.[48] Ayrıca BMDHS 122. madde kapalı ve yarı kapalı denizlerin tanımını yaparken, 123. madde kapalı veya yarı kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerarasındaki işbirliği usullerini açıklamaktadır.[49]

Türkiye konuyu ele alırken, genel olarak Lozan Antlaşması ile belirlenen iki sahildevlete sınırlı egemenlik hakkı tanınarak, uluslararası suların genişliğinin hedeflendiği ve denge olarak da adlandırılabilir durumun devamını savunmaktadır.[50] Hali hazırda kesintisiz uluslararası suların temini göz önünde tutulduğunda, Ege Denizi’nde uygulanabilecek karasuları sınırı maksimum 6 mildir.

Karasularının genişliği, bir başka devletin karasularının açık denize bağlantısını engelleyecek şekilde tespit edilemez.[51] Bu yüzden Türkiye, III. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansına katkı verirken, 12 mil kuralının her denizde uygulanamayacağına ısrarcı olmuş ve neticede sözleşmeye imza atmamıştır. Türkiye tarafından devletlerin kendi karasularını belirleme hakkına saygı duyulmakla beraber, bu hakkı kullanırken sahildevletleri ile mutlaka anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Zira Uluslararası Adalet Divanı benzer konularla ilgili kararlarında, her ne kadar karasuları sınırının

belirlenmesinin bir ülkenin egemenlik hakkı olduğu kabul edilse de üçüncü devletler açısından geçerliliği konuyu uluslararası hukukun bir parçası haline getirdiğini belirtmektedir.[52] Türkiye ayrıca halen yürürlükte olan 2674 sayılı Karasuları Kanunu'nun 1. maddesinde, karasuları sınırını belirlerken hakkaniyet ilkesine bağlı kalacağını altını çizmiştir.[53] Bahse konu kanunun ilgili maddesi ile Türkiye dayatmacı değil uzlaşmacı olduğunu göstermiştir.

Yunanistan bağımsızlığı verildiği günden bu yana genel olarak antlaşmaları kendi açısından yorumlama çabası içinde olmuştur. Karasuları konusunda da iddia ettiği gibi sınır 12 mil olarak belirlenirse Türk karasuları %8.76, Yunan karasuları %60.33, egemenliği devredilmemiş formasyonlar %5.37, uluslararası sular ise %19.71'e inecektir.[54] Bu durumda Ege Denizi'nde kesintisiz uluslararası su yolu kalmayacak, başta Türkiye olmak üzere Karadeniz'e sahildar devletlerin açık denizlere ulaşımını ortadan kaldıracaktır.

Ege Denizi, Yunanistan'ın antlaşmaları tek taraflı olarak yorumlamasına bırakılamayacak kadar önemlidir. Günümüzde dünya ticaretinin tonaj olarak %85'i deniz yolları ile yapılmaktadır. Taşınan yükler incelendiğinde üçte birinin devletler için yaşamsal öneme sahip enerji sektörüne (%6 Gaz ve Kimyasal Madde, %10 Petrol Ürünleri, %17 Ham Petrol) ait olduğu görülmektedir.[55] Türkiye de dış ticaret taşımasının %88,47'sini deniz yolları ile yapmaktadır.[56] Ege Denizi, deniz taşımacılığı anlamında Rusya ve Karadeniz'e sahildar devletler için de önemlidir. Öyle ki bu devletler için tek deniz ulaşım yoludur. Türkiye ise deniz ticaretinin %75'ini Ege Denizi üzerinden yapmaktadır.[57] Yunanistan'ın istediği 12 mil karasuları oluştuğu takdirde açık denizlere serbest ulaşım ihtimali kalmayacak olan devletler için geriye zararsız geçişten başka çıkar yol kalmayacaktır.

Zararsız geçiş hakkı kavramı karşıt çıkarları uzlaştıran bir kavramdır. 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesinin 14-17. maddeleri bir devlete ait karasularında yabancı bayraklı gemilerin seyretmesine müsaade eden zararsız geçiş hakkını ve geçişe dair kuralları tanımlamıştır. Ancak egemen devlet güvenlik gerekçesiyle geçişe engel olabilmektedir.[58] Bu nedenle serbest geçiş hakkının kullanıldığı uluslararası suların varlığı deniz taşımacılığı için olmazsa olmaz bir ihtiyaktır.

Türkiye'nin Ege Denizi'nde ulaşım dışında da menfaatleri bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri ülke savunmasının etkin bir unsuru olan Deniz Kuvvetleri'nin ihtiyacı olan Akdeniz'e geçiş maksatlı kullanacağı uluslararası sular ve eğitim alanlarıdır. Bununla birlikte karasuları genişliğinde meydana gelecek olumsuz genişleme, Ege Denizi'ndeki canlı ve cansız kaynakların kullanımında da kayba neden olacaktır.[59]

Sonuç

İster karada ister denizde olsun sınırlar bir devletin mutlak egemenlik hakkını kullanacağı alanı gösteren dış hatlardır. Ancak bu hatlar belirlenirken karada sınır komşusu olunan, denizde ise sahildar olan devletler ile karşılıklı olarak anlaşmaya varılmış olmalıdır. Aksi durumda ülkeler arasında çatışmaya varabilecek krizlerin oluşması mümkündür. Günümüzde karasuları konusunda karar verecek uluslararası kabul gören bir otorite olmayışı devletleri karşılıklı iletişime zorlamaktadır. Bu bağlamda Ege Denizi'nde temel sorun egemenlik ve paylaşımıdır.

Ege Denizi'ndeki adaların egemenlik süreci incelendiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bu adaları Venedikliler, Cenevizliler ve St. Jaen Şövalyeleri'nden aldığı görülmektedir. Burada vurgulanması gereken, Ege Denizi'ni kendisine tarihi miras olarak görme iddiasında bulunan Yunanistan'ın yanı sıra, Türklerin de bölgede uzunca bir süredir var olduğudur.

1830 yılında bağımsız olan Yunanistan, topraklarını günümüze kadar tam sekiz kat büyütmüş olup, tamamı Osmanlı İmparatorluğu toprakları aleyhine olmuştur. Yunanistan, Ege Denizi adalarını kuruluş

(1830), Balkan Savaşı (1913) ve Paris İtalyan Antlaşması (1947) ile üç aşamada elde etmiştir. Karasularını 12 mile çıkararak, özellikle kendi anakarasının tam tersi istikametinde egemenliği altında bulundurduğu adalardan faydalanarak, Ege Denizi'ni kapalı bir denize çevirmiş ve Türkiye'yi dar bir kıyı şeridinde hapsedme gayesi gütmüştür.

Karasuları genişliği 12 mil olarak belirlendiği takdirde, uluslararası sular Lozan Antlaşması (1923) ile kurulan dengeye göre yaklaşık dört misli azalırken, 6 mil uygulamasına göre de iki buçuk kat azalacaktır. Böylece Yunanistan, Ege Denizi'nin mutlak hâkimi durumuna gelecek ve deniz ulaştırmasının serbest ve kesintisiz olması ilkesi ortadan kalkacaktır. Açık denizlerin aleyhine oluşacak bu denli küçülmenin sonuçları da oldukça ciddi olacaktır. Karasularının 12 mile çıkarılması EGAYDAAK Sorunu, Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılması Sorunu, Hava Sahası Sorunu, FIR Sorunu ve Arama Kurtarma Sorununa olacak etkiler de göz önünde bulundurulduğunda, kabul edilmesi zor bir hal alır.

Dipnot

- [1] Selçuk Akarı, “*Dil, Tarih ve Coğrafya Denklemine; Ege Denizinin Adlandırılma Tarihi ve Ege Kelimesinin Anlamı*”, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2005, s. 27.
- [2] Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, Cilt 1, Sabah Yayınları, İstanbul 1992, s. 70.
- [3] Selçuk Akarı, a.g.e., s. 47.
- [4] www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=150&dil=1, (Erişim Tarihi: 26.03.2019).
- [5] Mahmut Karagöz, “*Ege Denizi'nde Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması*”, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2005, s. 4.
- [6] Fuat İnce, “*Lozan Antlaşması ve Ege Adaları*”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 53, 2013, s. 103.
- [7] https://www.wikiwand.com/tr/Ege_Denizi
- [8] Aydın Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri Kuruluş Devri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 53.
- [9] Elif Yeneroğlu Kutbay, *Doğu Ege Adaları'nın Osmanlı Hâkimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2005, s. 28.
- [10] Yüksel Öcal, *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2008, s. 7.
- [11] Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar*, Tercüman Yayınları, İstanbul 2007, s. 29.
- [12] Cevdet Küçük, *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2001, s. 4.
- [13] Sertaç Hami Başeren, *Ege Sorunları*, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, No:25, Ankara 2006, s. 17.
- [14] Cevdet Küçük, a.g.e., s. 4.
- [15] A.g.e., s. 5.
- [16] Fuat İnce, a.g.e., s 105.
- [17] Gökhan Ak, “*Ege'deki Hayalet: Türk- Yunan Deniz Sınırı, Durum ve Etkiler*”, *CTAD*, Yıl 10, Sayı 20, s. 263.
- [18] Cevdet Küçük, a.g.e., ss. 8-9.
- [19] Yeter Mengeş, “*İkinci Dünya Savaşı'nda Menteşe (Rodos, 12 Ada Ve Meis) Adaları*”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34, 2017, s. 284.
- [20] Fuat İnce, a.g.e, ss. 106-109.
- [21] Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Askeri Yayınları, a.g.e., s. 78.
- [22] İdris Bostan ve Ali Kurumahmut, *Trablusgarp ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2003, s. 371.
- [23] Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Askeri Yayınları, a.g.e., ss. 79-81.
- [24] Gökhan Ak, a.g.e., s. 264

- [25] Celalettin Yavuz, Antlaşmalarla Yunanistan’a Devredilmemiş Ada ve Kayalıkların Hukuki Statüleri de Dahil Mentеше Adaları (On iki Ada)’nın Tarihine Bir Bakış, XIV. Türk Tarih Kongresi III. Cilt, Ankara-Türkiye, 09-13 Eylül 2002, s. 289.
- [26] Gökhan Ak, a.g.e., ss. 265-266.
- [27] Yeter Mengeş, a.g.e., s. 304.
- [28] Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 2, Ankara 1998, s. 1212.
- [29] Çalışmamızda bundan sonra Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nden BMDHS olarak bahsedilecektir.
- [30] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, s. 2.
- [31] Mahmut Karagöz, a.g.e., s.42.
- [32] Sertaç Hami Başeren, a.g.e., ss. 118-120.
- [33] Mahmut Karagöz, a.g.e., ss. 21-23.
- [34] Sertaç Hami Başeren, a.g.e., s. 121.
- [35] Mahmut Karagöz, a.g.e., s.44.
- [36] Tayyar Arı, Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Kara Suları ve Hava Sahası Sorunları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Yıl 1955, Cilt 50, Sayı 1, s. 55.
- [37] <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11711.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2019).
- [38] Mahmut Karagöz, a.g.e., s. 44.
- [39] A.g.e., s. 2.
- [40] Sertaç Hami Başeren, a.g.e., s. 10.
- [41] <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17708.pdf>, (Erişim Tarihi: 04 Nisan 2019).
- [42] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?p4=692&p5=t&page1 (Erişim Tarihi: 04 Nisan 2019).
- [43] Sertaç Hami Başeren, a.g.e., s. 114.
- [44] Gökhan Ak, a.g.e., s. 276.
- [45] <https://www.denizcilikbilgileri.com/ege-denizi-sorunu-seyrusefer-serbestligi-nedir/>
- [46] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, s. 2.
- [47] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, s. 5.
- [48] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, s. 42.
- [49] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, s. 39.
- [50] Mahmut Karagöz, a.g.e., s. 1.
- [51] Ünsal Kudu, Türkiye-Yunanistan Karasuları Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2009, s. 35.
- [52] Tayyar Arı, a.g.e., s. 57.
- [53] <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17708.pdf>, (Erişim Tarihi: 04 Nisan 2019).
- [54] Cevdet Küçük, a.g.e., s. 109.
- [55] Deniz Ticaret Odası, Deniz Sektörü Raporu 2017, İstanbul 2018, ss. 7-8.
- [56] Deniz Ticaret Odası, a.g.e., s. 84.
- [57] Sertaç Hami Başeren, a.g.e., s. 2.
- [58] <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/134-1958-cenevre-deniz-hukuku-soezlesmeleri-karasuları-ve-bitisik-boelge-soezlesmesi>
- [59] Sertaç Hami Başeren, a.g.e., s. 110.

Kaynakça

Araştırma Eserler

Ak, Gökhan (2014), “Ege’deki Hayalet: Türk- Yunan Deniz Sınırı, Durum ve Etkiler”, *CTAD*, 10(20).
Akarı, Selçuk (2005), “*Dil, Tarih ve Coğrafya Denkleminde; Ege Denizinin Adlandırılma Tarihi ve Ege Kelimesinin Anlamı*”, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Arı, Tayyar (1995), Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Kara Suları ve Hava Sahası Sorunları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 50, Sayı 1.

Başeren, Sertaç Hami (2006), *Ege Sorunları*, Ankara: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları No: 25. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara.

Bostan, İdris; Kurumahmut, Ali (2003). *Trablusgarp ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*. Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi.

Çelebi, Kâtip (1980). *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar*. (Haz.: Orhan Şaik), İstanbul: Tercüman Gazetesi.

Deniz Ticaret Odası (2018), *Deniz Sektörü Raporu 2017*, İstanbul.

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Askeri Yayınları (1965). *Balkan Harbi Tarihi VII. Cilt Osmanlı Deniz Harekâtı 1912-1913*. İstanbul: K.K.K. Askeri Basımevi.

İnce, Fuat (2013), ‘‘Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları’’, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S 53, 2013.

Karagöz, Mahmut (2005), ‘‘Ege Denizi’nde Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması’’, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Kudu, Ünsal (2009), Türkiye-Yunanistan Karasuları Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kutbay, Elif Yeneroğlu (2005), Doğu Ege Adaları’nın Osmanlı Hâkimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti’ne Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Küçük, Cevdet (2001), *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Mengeş, Yeter (2017), ‘‘İkinci Dünya Savaşı’nda Mentеше (Rodos, 12 Ada ve Meis) Adaları’’, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34.

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi (1992), Cilt 1, İstanbul: Sabah Yayınları.

Öcal, Yüksel (2008). *Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Taneri, Aydın (1998). *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri Kuruluş Devri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Türkçe Sözlük (1998), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 2.

Yavuz, Celalettin (2002), Antlaşmalarla Yunanistan’a Devredilmemiş Ada ve Kayalıkların Hukuki Statüleri de Dahil Mentеше Adaları (On iki Ada)’nın Tarihine Bir Bakış, XIV. Türk Tarih Kongresi III. Cilt, Ankara-Türkiye, 09-13 Eylül 2002.

İnternet Kaynakları

6 Mil/12 Mil Karasuları Genişliğinde Ege Denizi <https://www.denizcilikbilgileri.com/ege-denizi-sorunu-seyrusefer-serbestligi-nedir/>

Ege Denizi Haritası. https://www.wikiwand.com/tr/Ege_Denizi

Ege Deniz Adının Kullanımı. http://dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=150&dil=1

476 Sayılı Karasuları Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11711.pdf>

1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi. <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/134-1958-cenevre-deniz-hukuku-soezlesmeleri-kara-sulari-ve-bitisik-boelge-soezlesmesi>, (Erişim Tarihi: 07 Nisan 2019).

2674 Sayılı Karasuları Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17708.pdf>

TBMM 19. Dönem 4. Yasama Yılı 121. Birleşim 20 Haziran 1995 Tarihli Oturum Tutanağı https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?p4=692&p5=t&page1